

АНАЛІЗ КРЕДИТУВАННЯ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ

Анотація. Стаття зосереджена на виявленні проблем та обґрунтуванні перспектив розвитку кредитування в Україні з врахуванням досвіду реформування банківської системи Польщі. Охарактеризовано роль кредитування бізнесу у розвитку та зростанні економіки держави, здійснено вертикальний та горизонтальний аналіз кредитного портфеля банківської системи України у порівнянні з аналогічними показниками банківської системи Польщі. Оцінено ефективність та стійкість банківських систем обох країн – вказано на переваги польської банківської системи, що успішно пододала фінансову кризу 2008 року та покращила якість кредитного портфеля. Виділено кроки, здійснені банківською системою Польщі, що варто застосовувати у вітчизняній банківській системі – нарощування обсягів кредитування, зниження частки проблемних кредитів, використання системи кооперативних банків.

Ключові слова: банківська система, вітчизняні та іноземні банки, кредитування, кредитний портфель, проблемні кредити.

Sych Olga, Berkatskyi Bohdan, Klymchuk Oleg
Ivan Franko National University of Lviv

ANALYSIS OF BUSINESS LENDING IN UKRAINE AND POLAND

Summary. The article focuses on identifying problems and substantiating the prospects for lending in Ukraine, taking into account the experience of the Polish banking system. The role of business lending in the development and growth of the country's economy is characterized; a vertical and horizontal analysis of the credit portfolio of the banking system of Ukraine are carried out in comparison with similar indicators of the Polish banking system. In Ukraine there is a big volume of public banks and small part of private domestic capital in the bank system. The efficiency and stability of the banking systems of both countries are evaluated. The steps taken by the banking system of Poland, which should be applied in the domestic banking system, are highlighted – increasing the volume of lending, reducing the share of bad loans, the use of cooperative banks. Countries that were undergoing active reforms of the banking sector during the financial crisis as part of adapting to EU requirements, namely Poland, suffered significantly less from the financial crisis than developed EU countries, where the banking system was already formed and some radical changes in the short term are quite difficult to realize. In 2010, Poland restored the banking sector's pre-crisis level of income, while the banking system of Ukraine suffered losses of 1.2 billion euros in 2010 and went into profit only in 2017. Poland's banking system, which has a much lower level of credit portfolio than in other EU countries, continues to increase both its lending volumes and commercial banks' income levels. At the same time, the profitability of Ukrainian banks remains problematic. A feature of lending in the banking system of Poland is the low level of toxic loans in comparison with the Ukrainian situation. At the same time, the specificity of the Polish credit market is the existence of cooperative banks and the prevalence of loans of individuals (especially mortgages) over loans of legal entities. The study showed that the Ukrainian banking system, especially its credit sector, is moving towards cheaper lending on the one hand, and increasing borrower credit requirements on the other.

Keywords: banking system, domestic and foreign banks, lending, loan portfolio, bad loans.

Постановка проблеми. Кредитування виступає однією з найважливіших банківських операцій, тому банківські кредити відіграють значну роль в процесах фінансування розвитку ринкової економіки, задовольняючи тимчасову потребу одних суб'єктів у додаткових коштах за рахунок їх тимчасового надлишку в інших. Основою фінансової стабільності і ринкової стійкості банківських установ виступає правильна та ефективна організація банківського кредитування, розробка гнучкої системи управління кредитним операціями.

Управління кредитною діяльністю банку, ефективне використання його кредитного потенціалу, формування оптимального для нього кредитного портфеля, чітку організацію всього кредитного процесу покликана здійснювати кредитна політика банків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблематики кредитування бізнесу присвятили свої праці Я.А. Жаліло [1] в частині аналізу кризових явищ, що вплинули на кредит-

ний ринок України, В.Д. Лагутін щодо сутності та особливостей кредитування як економічної категорії [2], М.Ф. Пуховкін [3] зосередив увагу на макрорегуляторі та його ролі у формуванні умов кредитування, І.І. Волос [6] та К.І. Дьокіна [7] акцентували на важливості та передумовах кредитування малого та середнього бізнесу в Україні тощо. Однак, в умовах змінного економічного середовища, варто використовувати зарубіжний досвід кредитування, щоб окреслити сучасні тенденції та перейняти успішні напрацювання у сфері кредитування бізнесу.

Метою статті є виявлення проблем та обґрунтування перспектив розвитку кредитування в Україні з врахуванням досвіду реформування банківської системи Польщі.

Виклад основного матеріалу. Кредитна політика визначає основні напрями кредитного процесу, пріоритети, принципи та цілі певного банку на кредитному ринку (стратегія кредитної діяльності) та передбачає застосування конкретних фінансових та інших інструментів, що

використовуються в процесі реалізації кредитних угод (тактика банку щодо організації процесу кредитування). Головною метою розробки ефективної кредитної політики є контроль над ризиками під час ефективного розміщення кредитних ресурсів для отримання максимального доходу від кредитних операцій [1].

Кредитна політика може розроблятися на макро та мікрорівні економіки. Національний банк України розробляє кредитну політику на макрорівні, він встановлює нормативи її проведення, рівень облікової ставки, що становить основу формування ціни на кредитні ресурси тощо. Кредитна політика спрямована на забезпечення зв'язку кредитної політики банку зі загальною стратегією його розвитку на мікрорівні. Однією з найважливіших складових кредитної політики комерційного банку є постійна оптимізація кредитного процесу. Обсяги банківського кредитування за останні декілька років помітно зросли, однак кредитна діяльність банків й надалі не задовольняє потреби як юридичних, так і фізичних осіб у кредитних ресурсах. Для забезпечення ефективного збуту кредитних ресурсів банки розробляють власну внутрішню кредитну політику та впроваджують механізми та методи її реалізації. Основою фінансової стабільності банківських установ та їх конкурентоспроможності на кредитному ринку є організація процесу банківського кредитування, формування оптимальної структури кредитного портфеля та ефективної кредитної політики. Зосередивши увагу на сучасному стані банківського кредитування в Україні у порівнянні з характеристикою кредитування в Польщі.

Активізація підприємницької діяльності суб'єктів різних організаційних форм вносить позитивний вплив у процес пошуку альтернативних джерел фінансування, зокрема банківських кредитів. Споживчий кредит займає важливе місце у соціально-економічному розвитку більшості країн. Його роль значно зростає в Україні в сучасних умовах, у тому числі, під впливом фінансової глобалізації та макроекономічної ситуації. Ліберальне ставлення регуляторних органів України до іноземних банків сприяло значному надходженню ресурсів міжнародного фінансового ринку, що значно активізувало кредитну діяльність. За останнє десятиріччя кредити банків, надані населенню України збільшилися у десятки разів. Унаслідок цього зросла роль кредиту у фінансуванні споживчих витрат населення, а відношення обсягів споживчих кредитів до ВВП досягло рівня розвинених країн [2–3].

За цих обставин змінилася стратегія банків на кредитному ринку і політика щодо обслуговування фізичних осіб, збільшився вплив споживчого кредитування на фінансові результати діяльності банків. Значне зростання споживчого кредиту в Україні стало важливим чинником розвитку банківської системи й економіки в цілому. Проте надто прискорене і недостатньо контрольоване зростання споживчого кредиту загострило проблеми незбалансованості товарних і кредитного ринків і сприяло нагромадженню ризиків.

Стан банківської системи будь-якої незалежної держави має визначальне значення в умовах розвитку національної економіки. Саме банки

є одним із головних джерел інвестування фінансових ресурсів в економіку країни. Тому забезпечення стабільності банківської системи це першочергове та основне завдання Національного банку України, як макрорегулятора.

В цілому, аналіз даних свідчить про що сьогодні український банківський сектор знаходиться у складному становищі: знижується прибуток, збільшується рівень банкрутства, ведеться «боротьба» за клієнтів, тощо. Однак, не зважаючи на ці негативні тенденції цікаво та доцільно виділити такі банківські установи, які постійно укріплюють свої позиції у банківському секторі України.

У двадцятку найбільших банків України (за загальними активами) за станом на 1 січня 2019 року увійшли: ПриватБанк, Ощадбанк, Укресімбанк, Райффайзен Аваль, Укргазбанк, Сбербанк, УкрСиббанк, ПУМБ, Укрсоцбанк, Альфа-Банк, Промінвестбанк, Crédit Agricole, ОТП Банк, Південний, ВТБ, Сітібанк, ING, Прокредит Банк, Кредобанк і Мегабанк [4].

Хоча банківська система України за підсумками 2016 року отримала чистий збиток у розмірі 223 млн грн, вже у 2018 році банківська система почала демонструвати прибутки, а саме 10 млрд грн. (по платоспроможних банках). Станом на 1 січня 2019 року обсяг наданих кредитів становить 1116 млрд грн., в тому числі кредити фізичним особам склали 197 млрд грн., а юридичним особам 919 млрд грн. Під час кризи 2008 року та в 2009-2010 рр. в країні збанкрутували 12 банків. Всього, починаючи з 2014-го, регулятор прийняв рішення про виведення з ринку 88 банків. Через банкрутство 50-ти банків в 2014-2015 роках банківська система України втратила 230 млрд грн. або 9% ВВП України. Однак, рішучі кроки НБУ та націоналізація ряду банків, в тому числі Приватбанку, дозволила стабілізувати ситуацію. Тенденції у 2019 році свідчать про подальше зменшення кількості банків через політичну та соціальну нестабільність. Адже банківське кредитування для розвитку потребує досягнення умов макроекономічної рівноваги.

Кредитна політика банку – це стратегія і тактика банку щодо спрямування коштів на кредитування клієнтів банку (позичальників) на основі принципів кредитування. Основними етапами розроблення кредитної політики: формування цілей кредитування, визначення стандартів кредитування, розроблення вихідних документів [4].

Кредит є засадничою економічною категорією, що пояснюється його багатогранністю та тісним зв'язком з іншими економічними категоріями, такими як товар, виробництво, гроші тощо. Банківський кредит можна розглядати у вузькому та широкому розуміннях. У широкому розумінні банківський кредит визначають як форму руху позичкового капіталу, в якій посередником виступає комерційний банк. У вузькому розумінні банківський кредит – це форма руху позичкового капіталу між банком як кредитором та іншими економічними суб'єктами як позичальниками [4].

Загальний обсяг кредитних вкладень у 2018 році збільшився на 72% до 1116 млрд грн. у порівнянні з 2017 роком. Протягом 2015-2016 рр. темпи зростання кредитних вкладень мали стійку тенденцію до уповільнення. На динаміку кре-

дитних вкладень істотно вплинули кризові події останніх років, коли банки значно знизили свою кредитну активність. До початку 2014 р. швидшими темпами зростали довгострокові кредити, надані юридичним особам, порівняно із короткостроковими. Частка довгострокових кредитів у портфелі юридичних осіб за 2013 р. зросла від 55,3% до 58,7%, а за 2014 р. зменшилася до 57,5%. Станом на 01.01.2017 р. довгострокові кредити в портфелі юридичних осіб становили 51,3%, а на 01.01.2019 – 49,9% [5]. В цілому, частка кредитів юридичних осіб не знизилась, через врахування непрацюючих кредитів.

Слід відмітити, що згідно із Постановою НБУ № 351 «Про затвердження положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» вимоги до визначення кредитного ризику стали більш суворими – визначення кредитного ризику набуло формалізований характер, тобто банки не можуть самостійно оцінювати фінансовий стан або заставу як робили це з раніше. Усі ці умови, які склалися за останній час позитивно впливають на банківський сектор з точки зору його якості та прозорості, фінансової стійкості у довгостроковому періоді, але у короткостроковій перспективі ми бачимо зниження обсягу кредитування, в тому числі юридичних осіб; надлишкову ліквідність банків; труднощі банків з докапіталізацією та інші проблеми, які впливають на об'єми кредитування банками юридичних осіб.

Як видно з таблиці 1, за аналізований період об'єм кредитування юридичних осіб склав 919 млрд. грн. станом на 01.01.2019 та збільшився на 65% у порівнянні із аналогічним періодом у 2017 році. У той самий час валові гривневі кредити суб'єктам господарювання виросли на 21,5%, що дає оманливе бачення про зростання кредитного портфеля банків через те, що велика частина валютних кредитів була конвертована у гривневі і це спричинило тільки структурний ріст кредитного портфелю, але не фактичний.

Так, згідно таблиці 1 видно, що кредити в іноземній валюті постійно зменшувались аж до кінця 2017 року. Зростання кредитів в іноземній валюті відбулось протягом 2018 року на 37 млрд. грн. Такі структурні зрушення кредитного портфеля відбулися за рахунок ефекту обмінного курсу, у зв'язку з девальвацією гривні у період 2014-2016 рр. валютні кредити були конвертовані в гривневі, що не свідчить про позитивну тенденцію та нормальне функціонування економіки.

Слід відмітити, що на кредитному ринку України склалася певна структура кредитного портфелю, яка характеризується наступним чином: станом на 31.12.2018 р. частка наданих кредитів юридичним особам склала 84,3%, а фізичним особам відповідно 15,7% [4].

Іноземні банки – лідери ринку за активами, 45%, державні банки займають друге місце з 35% частки на ринку, а приватні – останнє місце з 20% ринку.

Кількість банків у групі іноземних банків в Україні у 2019 році – 21, приватних – 51, державних – 6. Тобто, можна зробити висновок, що така структура не є позитивною, оскільки досить велика частина доходу по виданим кредитам «йде із країни» у вигляді виплат по дивідендах зарубіжним інвесторам, а приватні, тобто приватні банки з національним капіталом не так активно кредитують корпоративний сектор економіки, це у більшості випадків пов'язано з недостатнім обсягом капіталу банку, що є наслідком неможливості видачі нових позичок та формування під них резервів згідно із нормативами, які встановлює НБУ. Важливим чинником грошово-кредитної політики в цьому випадку виступає облікова ставка Національного банку України, яка опосередковано впливає на процентну ставку по кредитам та депозитам, і це у свою чергу зменшує об'єм кредитування юридичних осіб. За даними НБУ облікова ставка не змінювалась останні 5 років і становила 18%. Лише у 2019 році динаміка облікової ставки отримала тенденцію до зниження, так у квітні 2019 р. облікова ставка склала 17,5%, а вже у вересні – 16,5%.

Таблиця 1

Основні показники банківського кредитування в Україні у 2014-2019 рр.

Показники	2014	2015	2016	2017	2018	1 кв. 2019
Кількість діючих банків, од	145	117	96	82	77	77
Загальні активи, млрд. грн.	1477	1571	1737	1848	1911	1888
у т.ч. в іноземній валюті	667	800	788	755	779	745
Чисті активи	1290	1254	1 256	1336	1360	1341
у т.ч. в іноземній валюті	565	582	519	507	495	465
Валові кредити суб'єктам господарювання	820	831	847	870	919	895
у т.ч. в іноземній валюті	400	492	437	423	460	447
Чисті кредити суб'єктам господарювання	710	614	477	457	472	450
Валові кредити фізичним особам	208	176	157	171	197	202
у т.ч. в іноземній валюті	101	97	83	68	61	59
Чисті кредити фізичним особам	144	96	76	92	114	120
Кошти суб'єктів господарювання	283	349	413	427	430	415
у т.ч. в іноземній валюті	114	141	177	163	150	146
Кошти фізичних осіб	403	402	437	479	509	516
у т.ч. в іноземній валюті	214	215	239	243	241	239

Джерело: побудовано на основі [4-5]

Можна зробити висновок, що цей крок забезпечить передумови для зниження банками відсоткових ставок за депозитами; вартість депозитів у доларах та євро досягла нових історичних мінімумів, оскільки попит банків на валютне фондуювання залишається низьким; зниження вартості фондуювання створило для банків можливість у другому півріччі знизити відсоткові ставки за кредитами для бізнесу більше, ніж дешевшали депозити населення, проте вартість нових кредитів усе ще залишається високою, а тому вони залучаються переважно на короткий термін на фінансування обігового капіталу [6–7].

При визначенні особливостей кредитування юридичних осіб банками України, слід звернути увагу на якість кредитного портфелю, частку негативно класифікованих активів та частку прострочених кредитів у загальному кредитному портфелі. Вперше за останні роки обсяг проблемних кредитів знизився нижче рівня 50% і на 1 вересня 2019 року становить 49,3% по системі в цілому, причому у державних банках – це 50%, в іноземних – 35%, у вітчизняних приватних – 20% кредитного портфелю.

Порівняння України з Польщею є не випадковим. Не дивлячись лише на географічне сусідство, ці держави поєднує значний відрізок спільної історії та одинакові вихідні можливості після розпаду радянської імперії та її соціалістичного табору у 90-их роках минулого століття. З того часу Польща значно випередила Україну. Зараз це – найбільша економіка в Центральній та Східній Європі. За даними Євростату та Європейської комісії, економіка Польщі демонструє найбільші темпи економічного зростання серед країн-членів ЄС – до 5,1% у 2018 році.

Сприятливі зміни на ринку праці та довіра споживачів є ключовими факторами підтримки приватного споживання. Ці тенденції, при досить сильному кредитному попиті, роблять Польщу потенційно сприятливим середовищем для розвитку банківського сектору. Основу банківської системи Польщі формують п'ять найбільших банків, що займають близько 50% ринку.

Польська банківська система характеризується високою стабільністю та стійкістю. Польський орган фінансового нагляду (Komisja Nadzoru Finansowego – KNF) відповідає за державний нагляд за національним фінансовим ринком. Інституцією, відповідальною за управління процесом гарантування вкладів, є Фонд гарантування банків (Bankowy Fundusz Gwarancyjny – BFG). Органом, відповідальним за макропруденційний нагляд, є Комітет фінансової стабільності

(Komitet Stabilności Finansowej – KSF), до складу якого входять Національний центральний банк Польщі (NBP), Міністерство фінансів, а також згадані вище Комісія (KNF) та Фонд (BFG) [9].

Наприкінці 2018 року польський банківський сектор складався з 32 комерційних банків, 543 кооперативних банків та 31 відділення кредитних установ (див. табл. 2).

У 2017 році, вперше з 1999 року, частка вітчизняних (польських) інвесторів в активах сектору була вищою, ніж частка іноземних власників. На кінець 2018 року вона досягла 54,1%. Внутрішні інвестори контролювали тринадцять комерційних банків (вісім банків контролювались державою, а п'ять – приватним капіталом) та всі кооперативні банки. Незважаючи на велику кількість кооперативних банків, їхня частка на ринку оцінюється приблизно в 7,3% від загальних активів сектору.

У 2018 році активи польського банківського сектору становили 442,92 мільярда євро (1896,2 млрд. злотих). Вартість загального балансу зросла на 6,7% порівняно з попереднім роком. Розмір банківського сектору, відносно ВВП, залишається досить низьким порівняно з іншими економіками ЄС (89,6% на кінець 2018 року), і цей показник залишився незмінним з 2017 року.

Кредитний портфель відіграє домінуюче місце в загальних активах (54,7% у 2018 році). Протягом останніх чотирьох років спостерігається швидше зростання в корпоративному банкінгу, аніж у роздрібному каналі збуту банківських продуктів. Проблема іпотечних кредитів у іноземній валюті, що з'явилась у 2008 році, досі існує, але цей портфель зменшується з кожним роком. Зважена кредитна політика дозволила банкам підтримувати частку проблемних кредитів позики на відносно низькому рівні – 6,8%.

2018 рік характеризувався швидким зростанням депозитів домогосподарств, які становлять 72% усіх депозитів нефінансового сектору. Співвідношення депозитів нефінансового сектору до ВВП було оцінено приблизно в 54,7%. Однак частка довгострокових депозитів є доволі обмеженою, а строкова невідповідність з боку кредитів та депозитів є значною.

У 2018 році польські банки досягнули показника рентабельності власного капіталу (ROE) = 8,3% та рентабельності активів (ROA) = 0,80%. Ці результати були близькими до результатів 2017 року (ROE=8,5%, ROA=0,78%) [9].

Основною причиною невисоких результатів було фіскальне та пруденційне навантаження, яким обкладаються банки європейськими та місцевими регуляторами. Банківський по-

Таблиця 2

Основні показники банківського кредитування в Польщі у 2014-2018 рр.

Показники	2014	2015	2016	2017	2018
Кількість діючих банків, од	34	33	32	32	32
Загальні активи, млн. злотих	1531990	1599986	1711259	1776785	1896202
Валові кредити	855257	921910	993967	1026743	1088860
Кредити суб'єктам господарювання	270211	292414	312428	354737	354737
Кредити домогосподарствам	565329	605760	637439	647392	674650
Інші кредити	5632	5761	6374	6878	7189
Частка валютних кредитів, %	29,4	28,6	27,5	22,8	22,5

Джерело: побудовано на основі [8–9]

даток, який набув чинності в лютому 2016 року, є значним тягарем для банків. Він поширюється на обрані фінансові установи, такі як вітчизняні банки та страхові компанії, філії іноземних банків та страхові компанії, що працюють у Польщі, та установи, що займаються споживчим кредитуванням. Податок не охоплює інвестиційні фонди, пенсійні фонди та малі місцеві кредитні установи (загальний обсяг активів яких нижче 4 млрд. злотих). Податкова база складається з активів фінансових установ, і лише оподаткування казначейських зобов'язань Польщі в портфелі банків виключається з оподаткування. Ставка, застосовувана до оподатковуваної бази, становить 0,0366% на місяць (0,44% щорічно). У 2018 році фінансові установи сплатили близько 3,8 мільярда злотих (0,88 мільярда євро) банківського податку. Комісії, що сплачуються за схему гарантування вкладів та фонду врегулювання, також є значним тягарем для банків. Ні банківський податок, ні вищевказані комісії не підлягають вирахуванню при обчисленні податку на прибуток.

Інвестиції підприємств в значній мірі фінансувалися за рахунок власних коштів, що відобразило домінуючу модель інвестування у Польщі. У 2017 році темпи зростання кредитування підприємств збільшилися (до 8% на кінець року). Це в основному пояснювалося більшими темпами зростання поточних кредитів, що виникають внаслідок попиту підприємств на фінансування товарно-матеріальних цінностей та оборотних коштів. Зростання вартості позик для підприємств супроводжувалося у 2017 році посиленням умов кредитування, що відобразалося, серед іншого, у підвищенні процентної ставки.

Висновки. На основі проведеного вище аналізу можна зробити наступні висновки. Країни, які під час фінансової кризи знаходилися на етапі активних реформ банківського сектора в рамках адаптації до вимог ЄС, а саме Польща, постраждали від фінансової кризи значно менше ніж розвинені країни ЄС, де банківська система вже сформувалась і якісь радикальні зміни в короткостроковій перспективі досить складно реалізувати. У 2010 р. Польща відновила рівень доходів банківського сектора на докризовому рівні, тоді як банківська система України у 2010 р. зазнала збитків у 1,2 млрд євро і вийшла в прибуток лише в 2017 році.

Банківська система Польщі, в якій рівень насиченості економіки кредитами значно нижчий, ніж у інших країнах ЄС, стабільно продовжує нарощувати як обсяги кредитування економіки, так і рівень доходів комерційних банків. В той же час, рентабельність українських банків залишається проблематичною.

Особливістю кредитування в банківській системі Польщі є низький рівень токсичних кредитів в порівнянні з українською ситуацією. В той же час, специфікою польського кредитного ринку є існування кооперативних банків та переваження кредитів фізичних осіб (особливо іпотечних) над кредитами юридичних осіб.

Дослідження показало, що українська банківська система, особливо її кредитний сектор, рухається в бік здешевлення кредитування з одного боку, та підвищення вимог до кредитоспроможності позичальника з іншого. Саме в поєднанні цих двох чинників вбачається майбутній фундамент до розвитку кредитування в Україні.

Список літератури:

1. Економіка України після кризи: орієнтири стратегічних реформ / Я.А. Жаліло, Д.С. Покришка, Я.В. Белінська та ін. ; [за ред. Я.А. Жаліла]. Київ : НІСД, 2010. 104 с.
2. Лагутін В.Д. Кредитування: теорія і практика : навч. посіб. Київ : «Знання», 2012. 215 с.
3. Пуховкін М.Ф. Центральний банк і грошово-кредитна політика : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. Київ : Вид-во Київ. нац. екон. ун-ту, 2013. 180 с.
4. Національний банк України. URL: <http://www.bank.gov.ua> (дата звернення: 31.10.2019).
5. Асоціація українських банків. URL: <http://aub.org.ua> (дата звернення: 31.10.2019).
6. Сич О.А., Дьокіна К.І. Перспективи кредитування малого бізнесу державними банками. *Молодий вчений*. 2018. № 1. С. 982–986.
7. Сич О.А., Волос І.І. Сучасний стан та умови кредитування малого та середнього бізнесу в Україні. *Молодий вчений*. 2018. № 2. С. 421–424.
8. Dostępność finansowania przedsiębiorstw niefinansowych w Polsce. NBP. Warszawa, 2017. S. 4.
9. Sytuacja na rynku kredytowym 2018. NBP. URL: <https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/systemfinansowy/kredytowy.html> (дата звернення: 31.10.2019).

References:

1. Zhalilo, A. (ed.) (2010). *Ekonomika Ukrayiny pislya kryzy: oriientyry stratehichnykh reform* [Economy of Ukraine after the Crisis: Landmarks of Strategic Reforms]. Kyiv : NISD. 104 p.
2. Lahutin, V. (2010). *Kredytuvannya: teoriya i praktyka* : navch. posib [Lending: Theory and Practice: Educ. tool]. Kyiv : Znannya.
3. Pukhovkin, M. (2013). *Tsentrал'nyy bank i hroshovo-kredytна polityka* : navch.-metod. posib. dlya samost. vyych. dystsypliny [The central bank and monetary policy: a teaching method. tool. for self. study discipline]. Kyiv : KNEU.
4. *Natsional'nyy bank Ukrayiny* [National Bank of Ukraine]. URL: <http://www.bank.gov.ua> (accessed: 31.10.2019).
5. *Asotsiatsiya ukrayins'kykh bankiv* [Association of Ukrainian Banks]. URL: <http://aub.org.ua> (accessed: 31.10.2019).
6. Sych, O., & D'okina, K. (2018). *Perspektyvy kredytuvannya maloho biznesu derzhavnymy bankamy* [Prospects of small business lending by state-owned banks]. *Molodyy vchenyy*, no. 1, pp. 982–986.
7. Sych, O., & Volos, I. (2018). *Suchasnyy stan ta umovy kredytuvannya maloho ta seredn'oho biznesu v Ukrayini* [The current state and conditions of small and medium business lending in Ukraine]. *Molodyy vchenyy*, no. 2, pp. 421–424.
8. NBP (2017). *Dostępność finansowania przedsiębiorstw niefinansowych w Polsce* [Availability of financing for non-financial enterprises in Poland]. Warszawa.
9. NBP (2018). *Sytuacja na rynku kredytowym 2018* [Situation on the credit market 2018]. URL: <https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/systemfinansowy/kredytowy.html> (accessed: 31.10.2019).